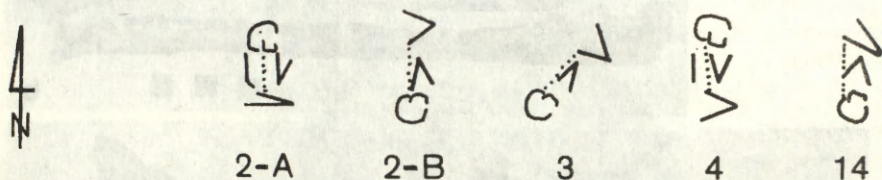

ELŻBIETA GLEŃ

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA MATERIAŁÓW KOSTNYCH Z CMENTARZYSKA KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ W KONIUSZY, WOJ. KRAKÓW

Rezultatem badań prowadzonych przez Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie i Komisję Archeologiczną Oddziału PAN w Krakowie było odkrycie w Koniuszy pozostałości kurhanu i kilku grobów niszowych¹. W centralnej części kurhanu natrafiono na prostokątną jamę grobową, w której na głębokości 90 cm znaleziono kilka fragmentów kości ludzkich. Na wschód od kurhanu znajdowały się groby niszowe. Odkryte w nich szkielety są źle zachowane i wykazują dość silne ślady erozji oraz zniszczenia mechaniczne spowodowane uciskiem gleby. Szkielety spoczywały na dnie jam grobowych, na głębokości 150-200 cm. Dwa z nich leżały na osi północ—południe, przy czym szkielet „dolny” z obiektu nr 2 głowę miał skierowaną na południe, szkielet z obiektu nr 4 na północ. Szkielet nr 3 był zorientowany wzdłuż osi południowy zachód—północny wschód, z głową w kierunku południowo-zachod-

Ryc. 1. Koniusza, woj. Kraków. Ułożenie szkieletów na cmentarzysku
Position of skeletons in the cemetery

nim. Kończyny górne szkieletu nr 2 („dolnego”) i nr 3 były silnie zgięte w stawach łokciowych, tak że ręce znajdowały się w okolicy barku. Szkielet nr 4 posiadał przedramiona ułożone poprzecznie w stosunku do osi tułowia. We wszystkich przypadkach kończyny dolne były silnie podkurczone, kolanami zwrócone w tym samym kierunku co twarz. Pod warstwą humusu, ponad obiektem nr 2 znaleziono szkielet mężczyzny (obiekt nr 2 — szkielet „górny”), zorientowany wzdłuż osi północ—południe, z głową w kierunku północnym, silnie skurczony. Kilkadziesiąt metrów w kierunku wschodnim od kurhanu odkryto kolejny szkielet, nr 14, o silnie skurczonych kończynach dolnych oraz górnych, z rękami skierowanymi ku twarzy, zorientowany wzdłuż osi północ—południe, z głową ku południowi, twarzą na wschód².

¹ J. Kruk, *Grób kultury ceramiki sznurowej w Koniuszy, pow. Proszowice*, Spraw. Arch., t. XXV: 1973, s. 61-69; K. Tunia, *Cmentarzysko kultury ceramiki sznurowej w Koniuszy, woj. Kraków* (w niniejszym tomie Spraw. Arch.).

² Kruk, *op. cit.*

Szkielety nr 2 — „dolny”, 3 i 14, których pozycja była podobna, są szkieletami męskimi, szkielet nr 4 o innej orientacji, należał do kobiety (ryc. 1). Badania archeologiczne wykazały, że obiekty nr 2 („dolny”) i 14 należy wiązać z lokalnym horyzontem starszej fazy kultury ceramiki sznurowej, a obiekty nr 3 i 4 z grupą krakowsko-sandomierską tej kultury³.

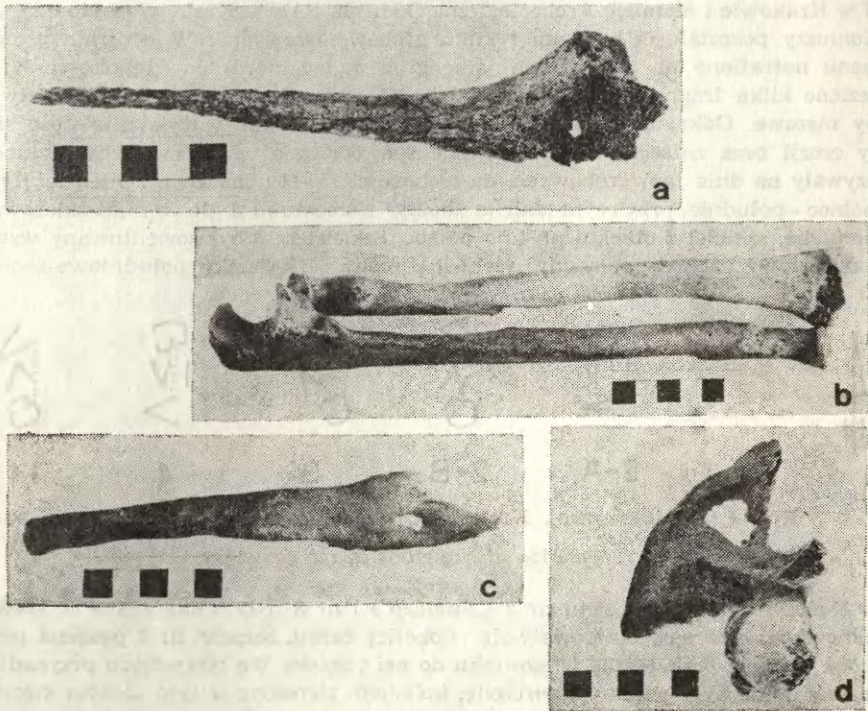
ANALIZA ANATOMO-ANTROPOLOGICZNA

Obiekt nr 1

Zachowało się kilka fragmentów kości ludzkich: łuk przedni i lewa część I kręgu, II kręgu szyjny, ułamki kręgów piersiowych, siekacz przyśrodkowy szczęki, lewy obojczyk oraz dolny odcinek prawej kości ramiennej (rys. 2a). Stan zachowania, morfologia oraz cechy anatomiczne pozwalają stwierdzić, że wszystkie fragmenty kości należały do jednego osobnika. Kość ramienna została złamana przed złożeniem jej do grobu.

wiek: dorosły

pleć: nieokreślona

Ryc. 2. Koniusza, woj. Kraków:

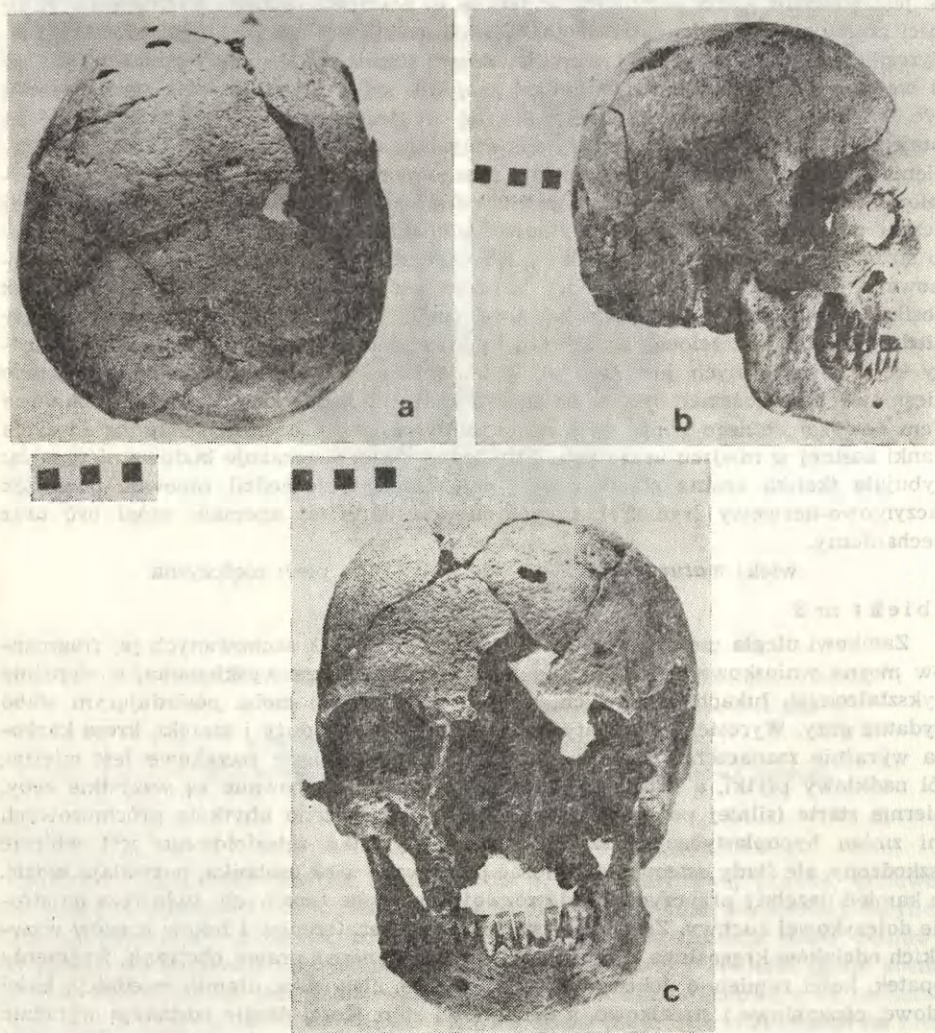
a — obiekt nr 1, fragment kości ramiennej; **b** — obiekt nr 2, kości lewego przedramienia szkieletu „dolnego” — złamanie przyżyciowe kości łokciowej; **c** — obiekt nr 2, anomalia kostna żebra szkieletu „dolnego”; **d** — obiekt nr 14, prawa łopatką szkieletu — przerost tkanki kostnej wokół wydrążenia stawowego

a — feature no. 1, fragment of humerus; **b** — feature no. 2, bones of the left forearm of the „lower” skeleton — ante-mortem fracture of ulna; **c** — feature no. 2, osseous anomaly of the rib of the „lower” skeleton; **d** — feature no. 14, right scapula of the skeleton — hypertrophy of the osseous tissue round the articular cavity

³ Tunia, *op. cit.*

Obiekt nr 2 — szkielet „górny” (2-A)

Z zachowanych fragmentów udało się zrekonstruować sklepienie czaszki i prawą część twarzy. W *norma verticalis* czaszka była owalna. Posiadała spłaszczoną potylicę. Kresa karkowa górna wykształcona jest w postaci wałeczka kostnego, wyrostki sutkowate wydłużone. Czoło wysokie, słabo pochylone, o śladowo zaznaczonych guzach i miernie wykształconych łukach brwiowych oraz miernie głębokim wcięciu czołowym (ryc. 3 a, b, c). W obrębie szwu węglowego obserwuje się liczne kostki wstawkowe. Szwy są od wewnętrznej strony całkowicie zarośnięte, z zewnątrz widoczne są: szew węglowy, środkowa część szwu wieńcowego. Oczodół był niski, wcięcie szczękowe średnie, dół nadkływy płytki. Zuchwa posiadała silnie wydatną bródkę. Zachowały się prawie wszystkie zęby (z wyjątkiem M3 szczęki — obustronny brak końcowego

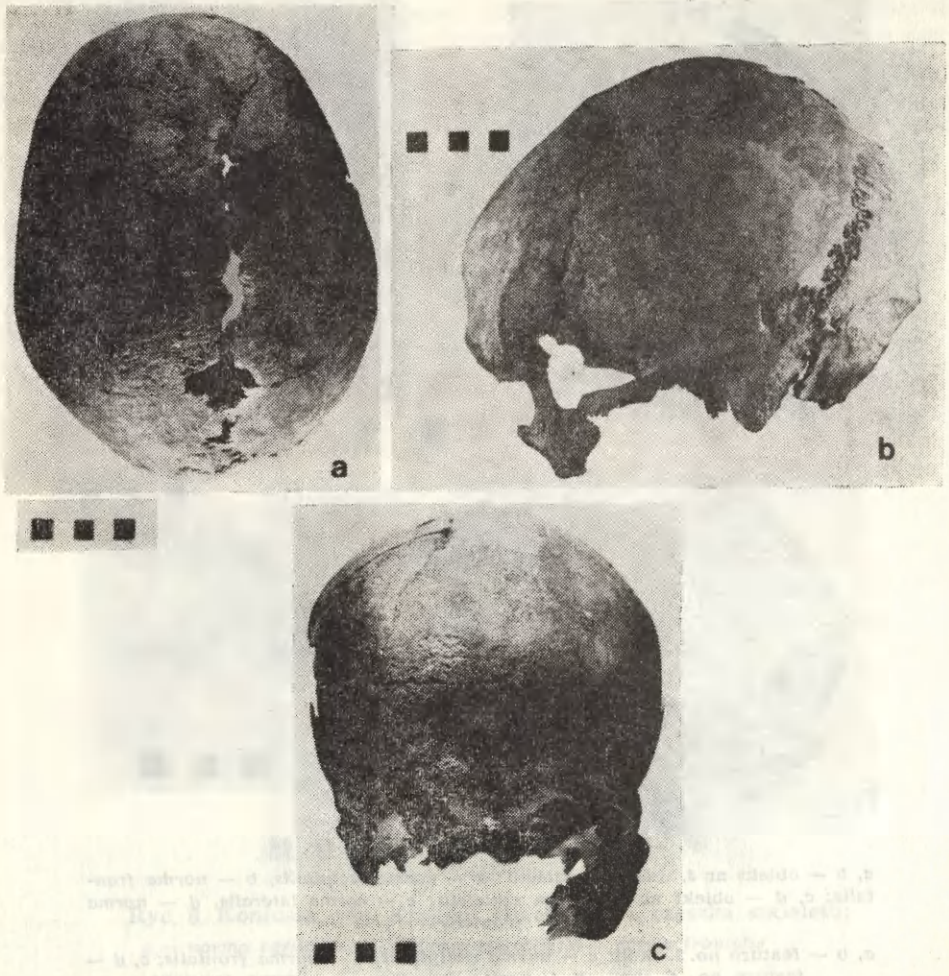

Ryc. 3. Koniusza, woj. Kraków. Obiekt nr 2, czaszka szkieletu „górnego”:

a — *norma verticalis*; b — *norma lateralis*; c — *norma frontalis*

Feature no. 2, skull of the „upper” skeleton:

a — *norma verticalis*; b — *norma lateralis*; c — *norma frontalis*

Ryc. 4. Koniusza, woj. Kraków. Obiekt nr 2, czaszka szkieletu „dolnego”:

a — norma verticalis; b — norma lateralis; c — norma frontalis

Feature no. 2, skull of the „lower” skeleton:

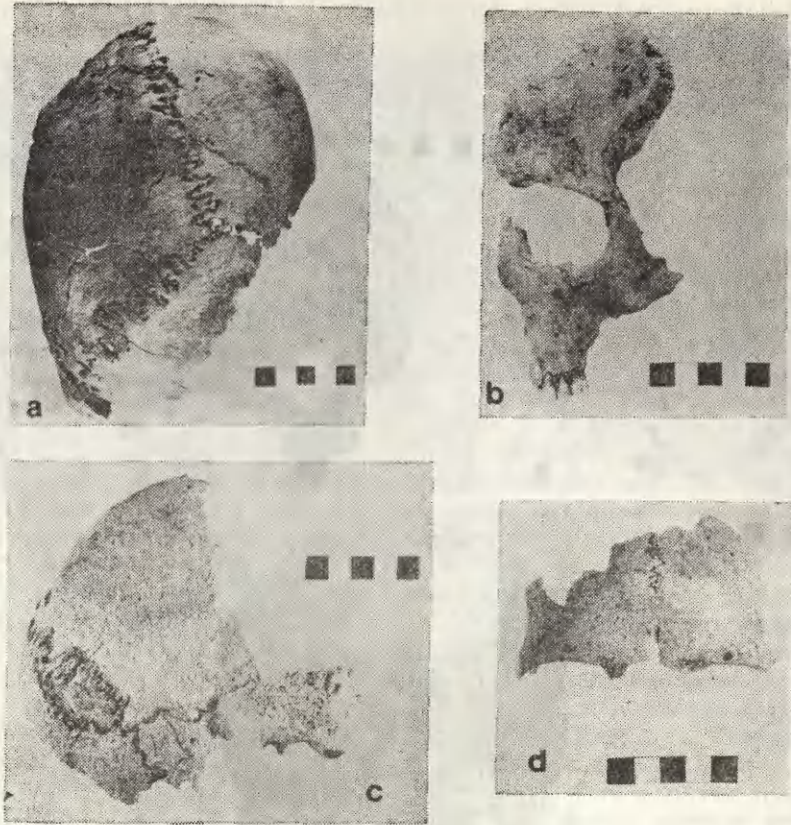
a — norma verticalis b — norma lateralis; c — norma frontalis

Obiekt nr 4

Czaszka zachowana jest we fragmentach: kości ciemieniowej prawej, czołowej z okolicą nadoczodołową, łuski kości potylicznej oraz prawej kości skroniowej. Potylica była wydatna w górnej części łuski, łuki brwiowe słabo zaznaczone. Szew węglowy znajdował się w początkowej fazie zarastania (od wewnątrz) i zawierał liczne kostki wstawkowe. Widoczny jest ślad szwu czołowego (ryc. 5 c, d). Zachowane są nieliczne zęby: kły, zęby przedtrzonowe oraz M1 zuchwy, silnie starte. Nie stwierdzono na nich zmian patologicznych. Kości tułowia są reprezentowane przez kilka fragmentów żeber oraz łuki kręgów lędźwiowych. Zachował się prawy obojczyk, a także ułamki kości długich (*substantia compacta*). Kości są budowy delikatnej i posiadają słabo zaznaczone przyczepy mięśniowe. Nie stwierdzono zmian patologicznych szkieletu.

wiek: *maturus*

pleć: kobieta

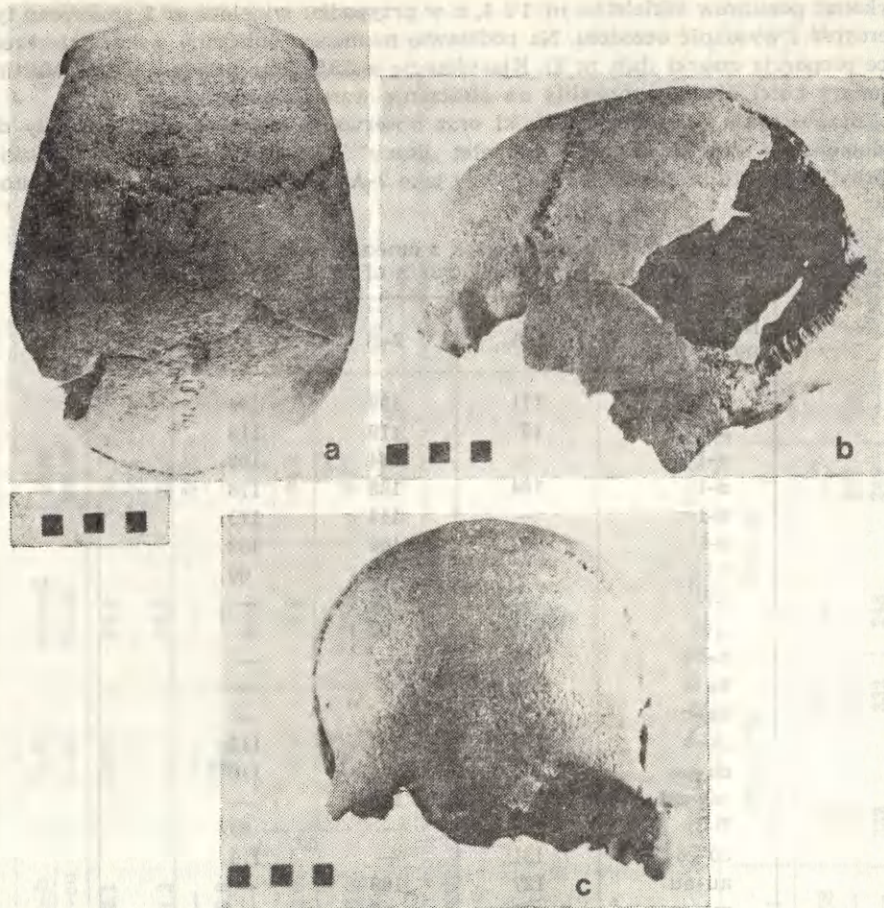
Ryc. 5. Koniusza, woj. Kraków:

a, b — obiekt nr 3, czaszka szkieletu: *a* — *norma occipitalis*, *b* — *norma frontalis*; *c, d* — obiekt nr 4, czaszka szkieletu: *c* — *norma lateralis*, *d* — *norma frontalis*

a, b — feature no. 3. skull: *a* — *norma occipitalis*, *b* — *norma frontalis*; *c, d* — feature no. 4. skull: *c* — *norma lateralis*, *d* — *norma frontalis*

Obiekt nr 14

Na podstawie zachowanego fragmentu mózgowcowej czaszki można stwierdzić, że w *norma verticalis* była ona kształtu pięciokątnego, o wydatnych guzach ciemieniowych, silnie pochylonym czole posiadającym miernie zaznaczone guzy i wydatne łuki brwiowe. Potylicza była silnie wydatna, a guzowatość potyliczna zewnętrzna wyraźnie zaznaczona. Kresa karkowa górna była widoczna dobrze w części przyśrodkowej. Wyrůstki sutkowate kości skroniowej są duże i wyraźnie urzeźbione. Prawa kresa skroniowa była lepiej wykształcona niż lewa (ryc. 6 a, b, c). Żuchwa posiadała miernie wydatną bródkę. Zachowały się trzony i łuki kręgów piersiowych, lędźwiowych i kość krzyżowa, obydwa obojczyki, fragmenty łopatek, kości ramienne, łokciowe i promieniowe, kości rąk, ułamki miednicy i kości części wolnej kończyny dolnej. Przyczepy mięśniowe były wyraźnie zaznaczone. Na trzonach kręgów widoczne są nawisy kostne będące konsekwencją schorzeń reumatycznych (*arthritis*). W otoczeniu wydrążenia stawowego prawej łopatki widoczny jest przerost tkanki kostnej (ryc. 2 d) powstały w wyniku reumatycznych zmian zwyrodnieniowych. W lewym dole biodrowym obserwuje się zrzesztnienie kości, co może być związane z toczącym się w jamie brzusznej

Ryc. 6. Koniusza, woj. Kraków. Obiekt nr 14, czaszka szkieletu:

a — *norma verticalis*; b — *norma lateralis*; c — *norma frontalis*

Feature no. 14, skull:

a - *norma verticalis*; b - *norma lateralis*; c - *norma frontalis*

procesem zapalnym o charakterze ropnym. Zanikowi uległa dolna nasada lewej kości łokciowej. Towarzysząca jej kość promieniowa nie wykazuje żadnych zmian chorobowych. Atrofię tego typu można z dużym prawdopodobieństwem łączyć z lokalnym urazem, który w połączeniu z infekcją doprowadził do lizy kości. Śladem przyżyciowego urazu mechanicznego jest owalne zagłębienie w okolicy prawego guza ciemieniowego czaszki, o wymiarach 20×35 mm.

wiek: *maturus*

pleć: mężczyzna

UWAGI TYPOLOGICZNE

Materiał kostny z Koniuszy opracowano według metod powszechnie stosowanych w antropologii. Pomiary mózgo- i twarzoczaszki oraz kości długich wykonano wg techniki R. Martina⁴ (tab. nr 1). Ze względu na zły stan zachowania nie można było

⁴ R. Martin, *Lehrbuch für Anthropologie*, Jena 1928.

wykonać pomiarów szkieletów nr 1 i 4, a w przypadku szkieletu nr 3 zmierzono tylko szerokość i wysokość oczodołu. Na podstawie pomiarów obliczono wskaźniki określające proporcje czaszki (tab. nr 2). Klasyfikację wskaźników przyjęto wg R. Martina⁵. Pomiary kości długich pozwoliły na obliczenie wzrostu osobników⁶.

Bezpośrednie pomiary, wskaźniki oraz obserwacje morfologiczne wykazały duże podobieństwo szkieletów nr 2-B (szkielet „dolny” z obiektu nr 2), 3, 4 i 14. Szkielet „górny” z obiektu nr 2 (szkielet oznaczony jako 2-A) różni się od nich w sposób istotny.

Tabela 1. Pomiary czaszek z cmentarzyska w Koniuszy
Osteometric data of skulls

Nr czaszki pomiar	2-A	2-B	14	3
g-op	171	198	196	
n-b	107	119	113	
n-l	—	184	192	
n-i	164	185	178	
b-l	—	114	125	
b-i	148	160	152	
l-i	—	68	60	
l-o	—	105	—	
i-o	48	53	—	
n-ba	106	—	—	
ba-o	35	—	—	
ba-b	147	—	—	
po-b	124	117	112	
eu-eu	151	144	140 ?	
ast-ast	141	102	—	
ft-ft	105	—	98	
co-co	131	—	119	
au-au	127	109	—	
ms-ms	98 :	98	—	
sz. f. mag.	33	—	—	
n ^ b	125	140	125	
b ^ l	—	130	145	
l ^ i	—	78	65	
n-pr	—	81	—	
n-ns	42	61	—	
mf-ek	49 p 43 l	40	—	41
wys. ocz.	29 p 31 l	32	—	31
sz. a. pir.	28	—	—	
go-go	108	107	88	
gn-id	31	37	—	
gn-go	94	90	—	
bicond.	128	—	120	

⁵ *Loco cit.*

⁶ H. Bach, *Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette*, „Anthropologischer Anzeiger” 1965, z. 29, s. 12-21; E. Breitinger, *Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen*, „Anthropologischer Anzeiger”, t. XIV: 1937, s. 249-274.

Tabela 2. Wskaźniki czaszek z cmentarzyska w Koniuszy — Indices of skulls

Wskaźnik nr czaszki	$\frac{eu-eu}{g-op}$	$\frac{po-b}{g-op}$	$\frac{po-b}{eu-eu}$	$\frac{ft-ft}{eu-eu}$	$\frac{ast-ast}{eu-eu}$	wsk. oczod.	$\frac{l^1 i}{l-i}$	Wydatność potylicy
2-A	88.3	72.5	82.1	69.5	93.4	65.7 p 72.1 l	—	spłaszczona
2-B	72.7	59.1	81.3	—	70.8	80.0	114.7	wypukła
3	—	—	—	—	—	75.6	—	wypukła
14	71.4	57.1	80.0	70.0	—	—	—	wypukła
4	—	—	—	—	—	—	—	wypukła
\bar{x} ¹	75.0	61.2	82.0	71.3	75.9	74.8	107.7	
s	3.3	3.3	1.8	4.1	—	5.3	4.2	
min	69.6	57.1	80.0	63.6	70.8	66.7	103.5	
—max	79.0	65.9	85.9	77.7	79.6	81.2	114.7	

¹ Średnie wartości wskaźników czaszkowych obliczonych dla materiałów datowanych na okres kultury ceramiki sznurowej z terenów Małopolski (\bar{x} — średnia, s — odchylenie standardowe).

Tabela 3. Pomiary kości długich szkieletów z cmentarzyska w Koniuszy — Osteometric data of the long bones

Pomiar nr szk.	Femur		Tibia		Humerus		Radius		Ulna		Wzrost (cm)
	p	l	p	l	p	l	p	l	p	l	
2-A	444	441	—	368	320	309	—	—	—	—	167.3
2-B	—	482	—	—	338	329	—	258	287	277	173.0
3	—	465	388	—	332	332	248	249	—	267	172.0
14	434	440	370	368	332	324	246	—	277	—	169.0

Czaszki nr 2-B i 14 są długie (wskaźnik główny = 72,7, 71,4 — dolichokran), średnio-wysokie (wskaźnik wysokościowo-długościowy = 59,1, 57,1 — orthokran), średnio-wysklepione (wskaźnik wysokościowo-szerokościowy = 81,3, 80,0 — metriokran). Czaszka nr 14 ma średnioszerokie czoło (wskaźnik czołowo-ciemieniowy = 70,0 — eurymetop). Spośród wskaźników opisujących proporcje twarzy można było tylko w dwóch przypadkach obliczyć wskaźniki oczodołów. Czaszka nr 2-B ma oczodoł średni (wskaźnik oczodołu = 80,0 — mesokonch), czaszka nr 3 — niski (wskaźnik oczodołu = 75,6 — chamaekonch). We wszystkich opisywanych przypadkach potylicza była silnie wydatna, zwłaszcza w dolnej części łuski. Wyrazem tego jest wartość wskaźnika wysklepienia tej okolicy. W czaszkach nr 2-B i 14 równa się on 114,7 i 108,3, a więc zawiera je w kategorii silnie wypukłych.

Budowa czaszek jest raczej masywna, a przyczepy mięśniowe w czaszkach męskich: kresy karkowe i skroniowe, wyrostki sutkowate kości skroniowej oraz łuki brwiowe są wyraźnie zaznaczone. Obserwacje morfologiczne twarzoczaszki możliwe były do wykonania tylko w przypadku szkieletu nr 3. Stwierdzono tu na zachowanym fragmencie kości szczękowej, że dół nadkłowy był płytki, a wcięcie szczękowe mierne.

Wzrost osobników był wysoki (tab. nr 3).

Proporcje czaszki szkieletu górnego z obiektu nr 2 (szkielet nr 2-A) są inne niż wyżej opisanych. Największe różnice obserwuje się w zakresie wskaźnika głównego i wskaźnika wysokościowo-długościowego, które określają tę czaszkę jako bardzo krótką (wskaźnik główny = 88,3 — hyperbrachykran) i wysoką (wskaźnik wysokościowo-długościowy = 72,5 — hypsikran). Pitylicza jej była spłaszczona (z powodu zniszczenia okolicy punktu „lambda” nie można było zdjąć pomiaru „lambda-inion”, a tym samym obliczyć wskaźnika wysklepienia górnej części łuski kości potylicznej). Tylna część mózgowiczaszki jest znacznie szersza (wskaźnik potyliczno-ciemieniowy = 93,4) niż czaszki nr 2-B, dla której również obliczono wskaźnik potyliczno-ciemieniowy. Czaszka nr 2-A nie różni się natomiast od pozostałych szerokością czoła (wskaźnik czołowo-ciemieniowy = 69,5 — eurymetop) i wysklepieniem części mózgowiczaszki (wskaźnik szerokościowo-wysokościowy = 82,1 — metriokran). Konsekwencją tego jest inny kształt w projekcji górnej, który można określić jako owalny, podczas gdy czaszka nr 14 jest w tej projekcji kształtu pięciokątnego⁷. Oczodoły były bardzo niskie, przy czym wskaźnik prawego wynosi 65,9, lewego 72,1. Twarz posiadała średnie wcięcie szczękowe i płytki dół nadkłowy.

Silne zużycie zębów w procesie żucia ograniczyło ilość informacji dotyczących ich morfologii. Tylko w przypadku szkieletu nr 3 można powiedzieć, że na powierzchni podniebiennej pierwszego zęba trzonowego nie było guzka Carabellego, a powierzchnia podniebiennej siekaczy bocznych tej czaszki miała wykształconą listewkę brzeżną, przypominając tym samym siekacze typu „shovel-shape”. Powierzchnia podniebiennej siekaczy górnych szkieletu nr 2-B była gładka.

Porównując szkielety z Koniuszy z materiałami kostnymi z innych stanowisk kultury ceramiki sznurowej⁸ stwierdzono największe podobieństwo do szczątków kostnych z Bosutowa. Uwzględniając średnie wartości wskaźników czaszkowych obliczone dla całości materiału datowanego na ten okres z terenu Małopolski (tab. nr 2) stwierdzono, że czaszki z Koniuszy są od nich dłuższe, niższe i słabiej wysklepione, o nieco wyższych oczodołach i bardziej wypukłej potylicy, jakkolwiek zawierają się

⁷ Określenie kształtu czaszki wg tablic I. Michalskiego — cyt. wg Z. Kapica, B. Łuczak, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczycach, pow. Zawiercie*, Bytom 1970.

⁸ E. Gleń, *Analiza antropologiczna niektórych stanowisk neolitycznych Małopolski*, maszynopis rozprawy doktorskiej w Zakładzie Antropologii UJ, Kraków 1977.

w tych samych kategoriach wskaźników. Wyjątek stanowi tu wskaźnik główny, którego wartość dla całości materiału wynosi 75.0 i równa się dolnej granicy klasy czaszek średnich (mesokran). Różnica ta jest konsekwencją silniejszego uwypuklenia górnej części łuski kości potylicznej w czaszkach z Koniuszy. Lokalne zróżnicowanie morfologiczne poszczególnych grup reprezentujących kulturę ceramiki sznurowej należy wiązać z efektem działania środowiska i naturalnymi czynnikami genetycznymi. Czaszka szkieletu „górnego” z obiektu nr 2 (szkielet nr 2-A) różni się w sposób zasadniczy nie tylko od czaszek znalezionych w Koniuszy, w grobach niszowych, ale od całości materiału kostnego związanego z grupą krakowsko-sandomierską kultury ceramiki sznurowej. Pod względem morfologii i proporcji jest zbliżona do czaszek pochodzących ze stanowisk kultury pucharów dzwonowatych⁹, ma jedynie znacznie niższe oczodoły. Na podstawie analizy antropologicznej można sugerować, że nie była ona związana z omawianą grupą kultury ceramiki sznurowej.

Ze względu na zły stan zachowania materiału i brak wszystkich wskaźników czaszkowych nie wykonano analizy składu rasowego. Można jedynie sugerować, że szkielety nr 2-B, 3, 4 i 14 reprezentują cechy właściwe elementom: śródziemnomorskiemu, nordycznemu, kromanionoidalnemu oraz wyżynnemu (wg terminologii I. Michalskiego¹⁰), natomiast czaszka nr 2-A proporcjami przypomina elementy: armenooidalny i laponoidalny.

*Zakład Antropologii UJ
w Krakowie*

EIŻBIETA GLEN

THE ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF SKELETAL REMAINS FROM THE CEMETERY OF THE CORDED WARE CULTURE AT KONIUSZA, PROVINCE OF KRAKÓW

The cemetery of the Corded Ware culture at Koniusza, province of Kraków, has yielded several human skeletons: the central grave under the barrow contained fragments of bones (skeleton 1), the niche graves situated east of the barrow had three skeletons (nos. 2-B, 3, and 4), and another skeleton (no. 2-A) was revealed under the layer of humus. Several metres east of the barrow yet another burial (no. 14) has come to light. These were the skeletons of adults. Skeletons nos. 2-A, 2-B, 3 and 14 have been defined as male, and skeleton no. 4 as female. Because of the poor state of preservation it has not been possible to characterize fully the uncovered skeletons. Skeletons from niche graves are morphologically similar: their skulls are long, medium high, medium arched, with medium wide brow, low (skeleton 3) or medium (skeleton 2-B) orbits and prominent upper part of the squama of occipital bone. The skulls are massive and the muscle insertions are pronounced. The individuals were tall in stature. The skulls from Koniusza are somewhat longer, lower and less arched than the skulls discovered on other Corded Ware sites in Little Poland, but they can be placed within the same index categories. Skull 2-A differs significantly from the

⁹ *Tamże.*

¹⁰ T. Henzel, I. Michalski, *Podstawy klasyfikacji człowieka w ujęciu Tadeusza Henszla i Ireneusza Michalskiego*, „Przegląd Antropologiczny”, t. XXI: 1955 z. 2, s. 537-662.

other skulls — both from those of Koniusza and from other skeletal remains of the Corded Ware culture. It is very short, high, with flattened occiput and low orbits. The individual was less tall. Morphologically the skulls show links with the materials of the Bell Beaker culture. As shown by morphological observations, skeletons 2-B, 3, 4 and 14 show similarities with the Mediterranean, Nordic, Cro-Magnon and Highland elements, and skulls no. 2-A with Armenoidal and Lapanoidal elements (after I. Michalski's nomenclature).

W tym celu przeanalizowano 14 szczątków kostnych z nekropoli kultury Ware z wiązaniem, pochodzących z Koniusza i z innych stanowisk. Szczątki te należą do grupy szczątków, które wykazują podobieństwa morfologiczne z materiałami kultury Ware z wiązaniem, a także z materiałami kultury Beaker. Szczątki 2-B, 3, 4 i 14 wykazują podobieństwa morfologiczne z materiałami kultury śródziemnomorskiej, nordyckiej, Cro-Magnon i elementów górskich, natomiast czaszki 2-A wykazują podobieństwa z materiałami kultury armenoidalnej i lapanoidalnej (według nomenklatury I. Michalskiego).

ELŻBIETA GLEN

THE ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF SKELETAL REMAINS FROM THE CEMETERY OF THE CORDED WARE CULTURE AT KONIUSZA

THE BRANCH OF KRAKOW

The cemetery of the Corded Ware culture at Koniusza, province of Krakow, has yielded several human skeletons. The central group under the burial contains the remains of four skeletons; the most interesting one of the burials has three skeletons (nos. 2-B, 3 and 4), and another skeleton (no. 2-A) was revealed under the same burials. Genealogical analysis of the burials has shown that nos. 2-A, 2-B, 3 and 4 have to be regarded as male, and skeleton no. 4 as female. Because of the poor state of preservation it has not been possible to characterize fully the removed skeletons. Skeletons from these graves are morphologically similar; their skulls are low, the diam. right maxillary arch, with median ridge (skeleton 3) or median ridge (skeleton 2-B) visible and prominent upper part of the frontal bone. The orbits are massive and the muscle insertions are pronounced. The individuals were tall in stature. The skulls from Koniusza are somewhat larger, lower and less arched than the skulls discovered on other Corded Ware sites in Little Poland, but they can be placed within the same index categories. Skull 2-A differs significantly from the